

Arbeidsmarkt & Opleidingsfonds
voortgezet onderwijs

Inzet van onderwijsassistenten

Nieuwe doelgroepen voor het leraarschap in het voortgezet onderwijs

De komende jaren zal het tekort aan leraren in het voortgezet onderwijs toenemen en zelfs oplopen tot ongeveer 600 fte in 2020. Vooral bij de vreemde talen en de bètavakken zullen veel vacatures zijn. Daarnaast verschilt het tekort per regio, met name in de grotere steden in de Randstad zullen er te weinig leraren zijn. In de stad Utrecht zal het tekort oplopen tot het dubbele van het landelijke gemiddelde.

Afgelopen jaren zijn er verschillende maatregelen genomen om de instroom van leraren te verhogen, zoals het benaderen van zij-instromers. Voldoende instroom van nieuwe leraren is niet de enige manier om het voorspelde tekort aan leraren in het voortgezet onderwijs tegen te gaan. Er kan ook ander personeel worden ingezet, zoals onderwijsassistenten. Daarnaast kunnen leerlingen en hbo- en wo-studenten die geen lerarenopleiding volgen, worden geïnteresseerd voor het leraarschap. Of leraren in overschotvakken kunnen worden gestimuleerd een bevoegdheid te halen in een tekortvak.

Met het oog op het voorspelde lerarentekort heeft Voion verkend of deze andere doelgroepen kunnen worden ingezet als leraar. In vier brochures laat Voion zien wat de mogelijkheden zijn van deze doelgroepen. Deze brochures zijn gebaseerd op het rapport 'Nieuwe doelgroepen voor het leraarschap in het voortgezet onderwijs', zie hiervoor de [website van Voion](#). De bedoeling is scholen te inspireren en hun concrete suggesties te geven om via andere wegen te kunnen (blijven) voorzien in kwalitatief goed onderwijs. Deze verkenning gaat in op de inzet van onderwijsassistenten. Scholen kunnen uit een groot aanbod aan onderwijsassistenten putten: er halen meer onderwijsassistenten een diploma dan dat er banen zijn.

Extra handen in de klas

Onderwijsassistenten kunnen in de klassieke setting van een klaslokaal met één leraar, de leraar ondersteunen. Scholen kunnen ook, om ruimte te scheppen in de formatie en ervaren werkdruk, hun onderwijs anders organiseren en daarbij gebruikmaken van onderwijsassistenten. Redenen voor scholen om onderwijsassistenten in te zetten zijn onder andere: verminderen van de werkdruk van leraren, verhogen van de kwaliteit van het onderwijs, flexibiliseren van de organisatie, vergroten van de aandacht voor individuele leerlingen en vernieuwen van het primaire proces. Scholen waar traditioneel (klassikaal) wordt lesgegeven, zetten onderwijsassistenten vaak in om het aantal (deel-)taken van leraren te verminderen. Dankzij de ondersteuning van één of meer onderwijsassistenten kunnen leraren zich meer op hun primaire taken richten. De leraar blijft eindverantwoordelijk voor het onderwijs.

Onderwijsassistenten doen vaak administratieve, ondersteunende en organisatorische taken. Bijvoorbeeld de (leerling)administratie bijhouden, surveilleren van leerlingen (tijdens pauzes, toetsen of huiswerkbegeleiding) of werk van leerlingen controleren. Scholen kunnen onderwijsassistenten verschillend

inzetten, bijvoorbeeld breed in de school of bij specifieke vakken zoals technische onderwijsassistenten (toa's) bij bètavakken. De leraar stuurt de onderwijsassistent waar nodig aan.

Ook worden onderwijsassistenten ingezet om meer aandacht te kunnen geven aan individuele leerlingen en het leren 'leren' van leerlingen te bevorderen. Op het Schöndeln Lyceum in Roermond bijvoorbeeld helpen onderwijsassistenten leerlingen met leerproblemen in de CoachCorner. Ze geven leerlingen didactische ondersteuning en indien nodig ook hulp bij hun sociaal-emotionele ontwikkeling. De onderwijsassistenten nemen hierbij een deel van de taken van de mentoren over. Onderwijsassistenten begeleiden leerlingen niet alleen één-op-één, maar werken ook vaak met (kleine) groepen leerlingen in en buiten de klas. Soms werken ze ook met de hele klas en vervangen ze de leraar bij afwezigheid.

Incidentele opvang van leerlingen bij uitval van leraren

De havo locatie van de O.R.S. Lek en Linge in Culemborg werkt met drie onderwijsassistenten op ongeveer 650 leerlingen. De onderwijsassistenten hebben onder andere organisatorische en uitvoerende taken. Ze controleren leerlingen die sancties hebben gekregen en vangen leerlingen op die uit een les zijn verwijderd. Ook leerlingen die acuut steun nodig hebben, maar van wie de mentor niet direct beschikbaar is, kunnen bij de onderwijsassistenten terecht. Bovendien organiseren ze de toetsweken en de surveillance tijdens deze weken. De

onderwijsassistenten geven individuele begeleiding aan leerlingen die moeite hebben met leren. Ze vervullen hier de rol van huiswerkbegeleider of coach.

Daarnaast vangen ze leerlingen op als een leraar uitvalt. Leerlingen bereiden zich dan via een computerprogramma voor op de rekentoets en de onderwijsassistenten bieden hierbij (vakinhoudelijke) ondersteuning. Zij hebben hiervoor een externe opleiding gevolgd. De onderwijsassistenten geven geen klassikale vakinhoudelijke instructie.

Werken in teams en meer onderwijs op maat

Scholen zetten onderwijsassistenten ook in om onderwijs anders te organiseren, meestal bij het samenwerken in teams. Hierbij worden taken van leraren overgedragen aan onderwijsassistenten, zodat leraren zich kunnen specialiseren en/of meer kunnen richten op hun primaire taken. Het hoofddoel is (zelfsturende) teams te creëren die samen verantwoordelijk zijn voor de onderwijsprocessen. Vaak vindt het onderwijs plaats op leerpleinen. Meerdere leraren zijn verantwoordelijk voor de leerlingen, in samenwerking met een onderwijsassistent en/of leraarondersteuner.

In deze vorm van onderwijs ligt vaak een groter accent op zelfstandig werken en leren, op begeleiding van leerlingen (coaching) en het bieden van maatwerk. Deze onderwijsvernieuwing wordt doorgaans niet ingegeven door het (dreigende) lerarentekort, maar is inhoudelijk gemotiveerd. De scholen zijn over het algemeen overtuigd van de meerwaarde van een ander onderwijskundig concept voor de kwaliteit van het onderwijs en de ontwikkeling van hun leerlingen.

Samenwerken in leerpleinen

De leerpleinen bestaan vaak uit grotere groepen leerlingen, waar leerlingen van verschillende leeftijdsgroepen bij elkaar zitten. Soms worden er ook verschillende onderwijsniveaus bij elkaar gebracht. Hoe meer leerlingen er in het leerplein aanwezig zijn des te meer leraren en/of onderwijsassistenten worden ingezet. Sommige scholen die traditioneel werken, maken op kleine schaal gebruik van leerpleinen. Op het Lyceum Schöndeln in Roermond wordt bijvoorbeeld grotendeels klassikaal onderwijs gegeven. Alleen bij het Technasium zitten tussen de zestig en negentig leerlingen op een leerplein, onder begeleiding van twee tot drie leraren en een onderwijsassistent.

Bij het samenwerken in teams op leerpleinen hebben leraren en onderwijsassistenten verschillende rollen. De leraren zorgen meestal voor de instructie (instructierol). De onderwijsassistenten 'bewaken' vaak het werkklimaat op de leerpleinen, zodat de leerlingen actief aan het werk blijven (pedagogische rol). Daarnaast begeleiden of coachen de leraren en onderwijsassistenten beiden de leerlingen (didactische rol).

Ook kunnen zogenoemde lerarenondersteuners worden ingezet, die aanvullende instructie geven, meestal aan een kleine groep. Verder worden vaak digitale middelen gebruikt om de leerprocessen efficiënter te organiseren.

Opbrengsten

Uit eerder onderzoek en interviews met betrokkenen bij de hiervoor genoemde praktijkvoorbeelden blijkt dat er op verschillende terreinen opbrengsten zijn van de inzet van onderwijsassistenten.

Op het niveau van leerlingen

- De inzet van onderwijsassistenten draagt bij aan een betere ondersteunings- en begeleidingsstructuur binnen scholen. Hierdoor is er meer ruimte voor individuele begeleiding. Met name scholen die met leerpleinen en gepersonaliseerde leerroutes werken, kunnen meer maatwerk aan de leerlingen leveren. Sommige scholen zien het ook als een invulling van passend onderwijs. De leerlingen en ouders zijn tevreden over de ondersteuning en begeleiding, en de ruimte voor zelfstandig werken.

Werken met domeinen en domeinbeheerders

Op het Amadeus Lyceum in Vleuten werken in totaal twintig onderwijsassistenten op zo'n 1650 leerlingen. Het onderwijs van Amadeus Lyceum is gebaseerd op vier kernwaarden: persoonlijke ontwikkeling, zelfsturing, dialoog, respect en creativiteit. Leerlingen nemen zelf verantwoordelijkheid voor hun eigen leerproces en geven hier zelf sturing aan.

Binnen de school wordt gewerkt met 'domeinen' in plaats van klassieke lokalen, om leerlingen de mogelijkheid te bieden op verschillende manieren te werken. In een domein kunnen ongeveer negentig leerlingen zelfstandig werken.

De leerlingen krijgen op het Amadeus Lyceum drie verschillende soorten lessen: instructie, werktijd en keuzewerktijd. De instructie krijgen de leerlingen in een lokaal (de serre, een geluidsdichte ruimte) van de vakleraar. Werktijd en keuzewerktijd vinden plaats in het domein. Bij werktijd werkt de leerling aan een vak onder begeleiding van de vakleraar en bij keuzewerktijd worden de leerlingen begeleid door onderwijsassistenten. Tijdens werktijd is de rol van de leraar meer coachend en begeleidend. De

onderwijsassistenten heten bij Amadeus Lyceum 'domeinbeheerders' en de vakleraren 'experts'.

De domeinbeheerders helpen leerlingen hun keuzewerktijd te plannen en zelfstandig te werken. Zo ondersteunen ze de leraren. Daarnaast zijn ze verantwoordelijk voor de ict binnen een domein. De leerlingen werken op een eigen laptop en oefenen de leerstof in de elektronische leeromgeving (elo) waar zij ook buiten schooltijd toegang tot hebben. De domeinbeheerders beheren deze laptops. Alle experts en domeinbeheerders maken deel uit van een afdelingsteam en een vaksectieteam. De domeinbeheerders nemen deel aan de afdelingsoverleggen. Iedere expert is ook mentor.

Begeleiding van starters

De domeinbeheerders en experts krijgen, voor ze aan de slag gaan, een starterscursus. Daar leren ze onder andere hoe ze leerlingen kunnen aansporen om zelfstandig te werken. Bovendien begeleidt een ervaren domeinbeheerder een nieuwe domeinbeheerder een week voor hij of zij begint. Daarnaast wordt deze in het eerste jaar door een leraar begeleid.

- Op andere scholen biedt de inzet van onderwijsassistenten de mogelijkheid om meer aandacht te schenken aan de ontwikkeling van 21e eeuwse vaardigheden. Onderdeel hiervan is dat leerlingen worden gestimuleerd zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hun leerproces.
- Door met teams te werken, versterkt de interne communicatie rondom de leerlingen. Personeel is beter op de hoogte van de ontwikkelingen van de leerlingen, waardoor er meer afstemming is over het handelen.

Op het niveau van leraren en onderwijsassistenten

- De taken kunnen worden verdeeld tussen onderwijsassistenten en leraren (taak- en functiedifferentiatie). Leraren kunnen zich hierdoor meer richten op het lesgeven, wat een positief effect heeft op hun werktevredenheid. In het traditionele onderwijs nemen onderwijsassistenten doorgaans wat werkdruk bij leraren weg, doordat zij organisatorische en administratieve taken van leraren kunnen overnemen. Leraren moeten wel tijd besteden aan het begeleiden, afstemmen en coördineren van taken van de onderwijsassistenten.
- Onderwijsassistenten kunnen het pedagogisch klimaat op school helpen versterken. Wanneer ze individuele of kleine groepjes leerlingen begeleiden, hebben ze vaak goed zicht op de sociaal-emotionele ontwikkeling (zoals thuissituatie, werkhouding, motivatie).
- De arbeidsproductiviteit van leraren gaat (met gemiddeld 23 procent) omhoog, uitgedrukt in het aantal leerlingen per contactuur van leraren.
- Bij het anders organiseren hebben leraren en onderwijsondersteuners een gedeelde verantwoordelijkheid waardoor de saamhorigheid tussen hen verbetert. De samenwerking leidt tot meer collegiale uitwisseling, intervisie en professionele ontwikkeling. Leraren in de bovenbouw vinden het soms moeilijk om de verantwoordelijkheid voor het leerproces met onderwijsassistenten te delen, vanwege verschillen in vakinhoudelijke diepgang.

Op het niveau van de school

- Onderwijsassistenten inschakelen in het traditionele onderwijs betekent doorgaans niet dat er minder leraren worden ingezet. Door het onderwijs anders te organiseren en te werken met leerpleinen kan er een andere ratio leraren en onderwijsassistenten worden gehanteerd. Hierdoor is het mogelijk om het aantal leraren te verminderen. Sommige scholen zien de inzet van de leraarondersteuner als deel van een meer structurele oplossing voor het lerarentekort.
- Sommige onderwijsassistenten zijn zo enthousiast geworden over de leraarsfunctie, dat zij willen doorgroeien en een opleiding tot leraar willen volgen.
- Enkele scholen geven aan dat het voor hen lastig is om onderwijsassistenten te vinden, omdat de mbo-opleidingen voor onderwijsassistenten vaak meer gericht zijn op het primair onderwijs. Soms maken scholen daarom aparte afspraken met ROC's om meer aandacht voor het voortgezet onderwijs te hebben.

Aandachtspunten

Uit eerder onderzoek en de interviews komen verschillende aandachtspunten naar voren voor het inzetten van onderwijsassistenten.

Creëer draagvlak

- Het inzetten van onderwijsassistenten heeft alleen kans van slagen als er hiervoor voldoende draagvlak is bij leraren en leerlingen. Wanneer scholen het onderwijs met de inzet van onderwijsassistenten anders organiseren, is het belangrijk dat er wordt gecommuniceerd over hoe het onderwijs vorm krijgt, welke meerwaarde het heeft en welke overwegingen daarbij een rol spelen.

Duidelijk takenpakket en taakafbakening

- Voor het opzetten van onderwijsteams moet de organisatie van de school worden aangepast. De schoolleiding moet een heldere visie hebben op de inzet van de onderwijsassistenten en een duidelijke taakverdeling maken. Ook moet duidelijk zijn hoe de aansturing verloopt en wat de taken en verantwoordelijkheden zijn van leraren en onderwijsassistenten, en hoe die zich tot elkaar verhouden.
- Om goed te functioneren zijn samenwerking en een goede sfeer in het onderwijsteam belangrijk. Regelmatig overleg en korte lijnen helpen hierbij. De school moet daarom ruimte bieden voor planning en afstemming.

Professionalisering van personeel

- De inzet van onderwijsassistenten vraagt specifieke vaardigheden van leraren, zoals begeleiding, aansturing en samenwerking. Leraren moeten zich hier hiervan bewust zijn, maar moeten hier ook ondersteuning in krijgen. Daarnaast zijn leraren in onderwijsteams samen verantwoordelijk voor een groep leerlingen. Dat vereist nieuwe didactische en intercollegiale vaardigheden, zoals feedback geven. Een open en professionele werkcultuur binnen de school is daarom essentieel.
- Een succesvolle inzet van onderwijsassistenten vraagt ook iets van de opleiding. Bij het anders organiseren van het onderwijs wordt van onderwijsassistenten niet alleen organisatorische en pedagogische kennis gevraagd. Zij moeten ook beschikken over voldoende kennis van de vakinhoud. En ze moeten voldoende didactisch en onderwijskundig bekwaam zijn om de leerlingen te kunnen begeleiden bij het leren en motiveren tot leren. Een aantal scholen zegt dat de huidige opleiding tot onderwijsassistent hier nog niet helemaal bij aansluit en leiden de onderwijsassistenten (zelf) aanvullend op.

Voor een literatuuropgave verwijzen we u naar het rapport '[Nieuwe doelgroepen voor het leraarschap in het voortgezet onderwijs](#)'

www.voion.nl

Voion, het Arbeidsmarkt & Opleidingsfonds voor het voortgezet onderwijs, zet zich in om samen met scholen vraagstukken op te lossen op het gebied van arbeidsmarkt, mobiliteit, professionalisering en veilig, gezond en vitaal werken. Voion ondersteunt schoolbesturen, directies, P&O'ers, mr'en, arbocoördinatoren, maar ook docenten, oop'ers en sociale partners. Voion ontsluit kennis, doet onderzoek, ontwikkelt nieuwe instrumenten en adviseert en begeleidt scholen in (pilot)projecten. Ook initieert en faciliteert Voion netwerken op verschillende niveaus, publiceert good practices en biedt trainingen aan. Voion werkt voor en samen met werkgevers en werknemers in het voortgezet onderwijs, en wordt bestuurd door de sociale partners in het voortgezet onderwijs.

VOION • POSTBUS 556 • 2501 CN DEN HAAG • TEL: 070 - 376 5756 • E-MAIL: INFO@VOION.NL

VOI7767